

KÓKAI SÁNDOR*

TRIANON HATÁSA A BÁNSÁG VÁROSHÁLÓZATÁRA

THE EFFECT OF THE TRIANON TREATY ON THE SETTLEMENT NETWORK OF THE BÁNSÁG

ABSTRACT

In the last decade the internal migration waves correlated with border changes and the social and economical pursuit of successor states, and the assimilation process also significantly contributed to the national homogenisation of the previously multiethnic settlements and the continuous space loss of minor ethnical groups. The regions near Trianon border and small towns both homogenised, therefore the Bansag degraded to a meeting point of three different culture, language and religion divided by the nations' borders, which means a serious step back compared to the early decades of the 20th century. This study proves that the cumulatively handicapped Bansag region and its settlements stepped into the 21st century with many contradiction. During last fifty years in the Bansag bigger cities – where multilingual society were typical before Trianon – the German and Hungarian language disappeared, not mentioning the other ethnic groups. As a result of social and economical process nowadays the decline of nationalities is continuous in most of the Bansag settlements.

I. Bevezetés

Trianon átszabta az országot, amelyben élünk és/vagy amiben maradtunk. A társadalmi-gazdasági folyamatokkal együtt a településhálózati-térszerkezeti sajátosságok is markánsan megváltoztak. Az 1920-ban meghúzott új határok figyelmen kívül hagyták az évszázadok során kialakult racionális hierarchiai és térszerkezeti kapcsolatokat. Ennek következtében egyrészt jelentős városok veszítették el vonzáskörzetük kisebb-nagyobb részét (pl. Szeged, Makó, Nagykikinda, Zombolya, Versec stb.), másrészt nagy területek (pl. Marosszög, Erdőhát stb.) maradtak vonzásközpont nélkül. E halmozottan hátrányos helyzetbe került határ menti települések demográfiai-vándorlási viszonyai alapvető átalakulásra kényszerültek, melyek sikertelenségének egyik eredménye, hogy a határ mindkét oldalán társadalmi-gazdasági értelemben stagnáló, ill. depressziós régiók alakultak ki. E stagnáló-depressziós térségeknek új központjaikhoz kapcsolódva sem sikerült problémáikat megoldani, mindazok ellenére, hogy a trianoni határhoz igazodva az utódállamok az elmúlt évszázadban új városokat, településhierarchiát és térszerkezetet alakítottak ki. Az új térstruktúra kevés számú nyertes városával szemben a leszakadók széles tábora mutatja azokat a társadalmi-gazdasági veszélyeket, amelyek a demográfiai-, etnikai-, és kulturális eróziótól a gazdasági ellehetetlenülésig húzódnak. E folyamat vázlatos bemutatását tanulmányomban igyekszem összefüggésrendszerében bemutatni.

* Dr. Kókai Sándor egyetemi magántanár, Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet.

II. A Bánság városainak demográfiai és térszerkezeti sajátosságai a dualizmus korában

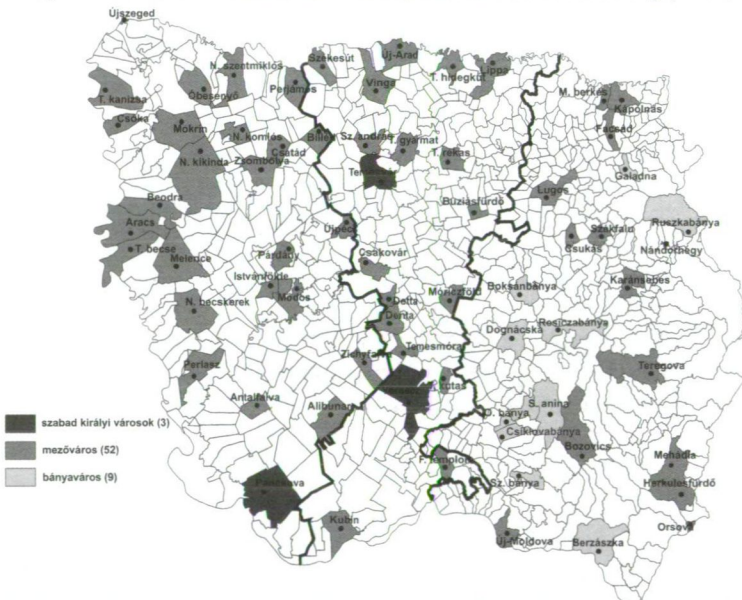
A régió közigazgatási önállósága (1718–1778) lehetővé tette a bécsi udvar telepítési politikájának érvényesülését, melynek hatására a demográfiai-etnikai, térszerkezeti-települési és társadalmi-gazdasági folyamatok az ország többi régiójától karakterisztikusan elkülönültek, jellegzetes vonásai révén specifikussá váltak. A dualizmus időszaka a városodás vonatkozásában – azaz a mennyiségi oldalt tekintve – sorsdöntő a Bánság esetében, megítélése és értékelése azonban erősen vitatott, különösen a kisvárosok esetében. A témával foglalkozó geográfusok és történészek egy csoportja¹ a dualizmus kori bánsági városfejlődés esetén a megkésettiséget hangsúlyozza – ennek oka lehet, hogy a II. József fele népszámlálás idején a Bánságban mindössze egy szabad királyi város és 17 mezőváros volt, valamint az, hogy itt céhek csak a 19. század elején alakulhattak meg –, míg más kutatók a bánsági városok aranykoraként értékelik az időszakot.²

A dualizmuskori Bánság városhálózatának az ország más területeitől eltérő jellege az alábbiakban foglalható össze:

1. A 18. századi kamarai irányítás és elképzelések eredménye, hogy az Alföldtől eltérő, azaz kisebb határú és népességű falvakat hoztak létre, „szabályos” kismezővárosi hálózattal. A bánsági városfejlődés fontos momentumra, hogy a 19. század közepén egy átlagos bánsági kisvárosban mindössze 2650 fő élt, de a nagy- és középvárosi átlag is alig volt több mint tízezer (10 234 fő) lakos, azaz nem voltak jellemzőek a nagy nagyhatárú és nagy népességszámú mezővárosok. 1828-ban a Magyar Királyságban 51 szabad királyi város, 692 mezőváros és 23 szabadalmas bányaváros funkcionált.³ Ebből *három szabadkirályi város, ötvenhét mezőváros* (vizsgálatom tárgyát *ötvenkét mezőváros* képezte, mert Újszeged 1870-től Szeged része lett, Nagyszentmiklós, Facsád, Párdány, Módos két-két önálló mezővárosból állt, de adataik később együtt szerepelnek) és *tíz szabadalmas bányaváros* alkotta a bánsági városhálózat elemeit (1. térkép).

1. térkép. A Bánság városi jogállású települései (1848)

Map 1. The settlements with municipal status in the Bansag (1848)

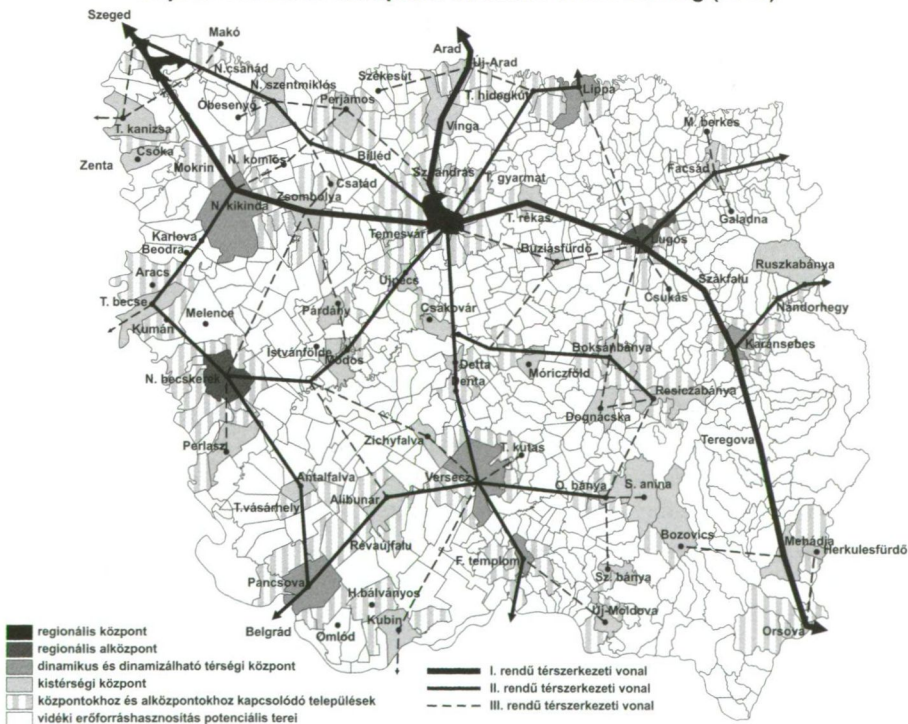

2. A fentiekből következik, hogy a 19. században átformalódó és a modernizációtól megérintett bánsági városhálózat esetében viszonylag sok – csekély népességű, városi funkciókkal, városi társadalommal és városi polgársággal alig rendelkező – település örökölt vagy kapott városi intézményrendszert. Mindezek ellenére több községi jogállású település (pl. Csanád, Gattaja, Nagymargitta, Bozovics stb.) is birtokolt még városi funkciókat, igaz közülük öt település csak egy-egy forrásban fordult elő, mint piacközpont. Ezek közül a Torontál megyei Csanád és Nagylajosfalva csak Szalkay Gábor Ipari címterében (1846) szerepel országos vásártartó központként, Temesbökény község 1836. dec. 29-én országos vásárok tartására nyert szabadalmat, Bozovics község 1850-től hetivásárt és évi négy nagyvásárt tartott, Váradia község 1869-ben heti- és két országos vásár tartására kapott jogot, de csak 1876-ban lett nagyközség. Ezeket a településeket – Bozovics kivételével – kihagytam az adatbázisomból (1–2. táblázat), miként Újszegedet is.

3. A Bánság sűrű közút-, vasút- és víziút-hálózata kedvezően befolyásolta az anyagi javak áramlását. A bánsági városok egy részének jelentőségét ez is emelte, illetve az, hogy szűkebb-tágabb hinterlandjukra a nagy tételben keresett mezőgazdasági tömegtermékek bősége volt jellemző. A központok nem csak saját népességük ellátására rendezkedtek be, hanem piacközponti szerepkörrel is rendelkeztek, amely lehetővé tette a tagolt településhierarchia és térstruktúra, valamint vonzáskörzetek kialakulását, e sajátosságok feltárását (2. térkép). A térszerkezet Temesvár központúsága és szabályossága mellett fontos Szeged és Arad társadalmi-gazdasági befolyása és szoros kapcsolata a Bánság északnyugati és északkeleti településeivel,⁴ melyek az erőforrások áramlási pályáinak is jelentős csomópontjaivá váltak.⁵

2. térkép. A Bánság térszerkezeti vázlatja (1910)

Map. 2. Outline of the spatial structure of the Bánság (1910)

4. A Bánság várossűrűségi értékei (a Bánság 801 településéből 70 volt város, azaz minden tizenkettedik település, illetve 1000 km²-re 2,4 város jutott) meghaladták az országos átlagot, azonban a bánsági átlagtól is magasabb várossűrűség alakult ki a Bánság északnyugati részén (Perlasz–Lippa vonaltól északnyugatra). A Bánság területének ezen egyharmadán helyezkedett el a városok közel fele (34 db), ugyanakkor az egykori Bánsági Határőrvidéken, amely a régió területének egyharmada (9666 km² = 191 település), mindössze tíz városi jogállású települést találunk (2. térkép).

5. A Bánság megkésve reorganizálódott, középkori sajátosságokkal rendelkező városszövetét az 1848. évi (megszüntette a szabad királyi városokat) és az 1854. évi (a bányavárosok kiváltságait lényegesen csökkentette) törvények csak ideiglenesen és perifériálisan érintették, az 1876. évi XX. tc. azonban markánsan, alapjaiban változtatta meg. E törvény értelmében 1876-tól csak két városjogi kategória maradt, s így Magyarországon csak 24 törvényhatósági jogú és 123 rendezett tanácsú város volt. A Bánságban három törvényhatósági jogú (Temesvár, Versec, Pancsova) és időponttól függően három-hat rendezett tanácsú város (Nagybecskerek, Nagyikinda (1893-tól), Vinga (1901-ig), Lugos (1887-től), Karánsebes (1887-től), Fehértemplom) volt, minden más városi jogállás megszűnt, igaz az egykori mezővárosok még másfél évtizedig használhatták jogcímüket. A jogi értelemben városnak tekintett nyolc településen 1910-ben – Vinga ekkor már nem volt rendezett tanácsú város – a Bánság lakosságának (1 582 133 fő) alig 13,3%-a (210 564 fő) élt, az egykori mezővárosokat tekintve is csak 30,6%-a (1–2. táblázat), azaz a régió városodottsága elmaradt a Kisalföld, ill. a Nagyalföld mögött is.

6. Az 1870–1910 közötti 40 évet tekintve a bánsági városok népességszám-változásának differenciáira vonatkozóan az alábbi fontosabb sajátosságokat emelhetjük ki:

- a hét nagy- és középváros – dinamikus gazdasági fejlődés eredményeként – együttesen 58,3%-kal növelte népességét, melynek városi szintű differenciáltságát tekintve Resicabánya, Temesvár és Lugos emelkedett ki, s így javítani tudták pozíciójukat a történelmi Magyarország városai között (1. ábra);
- az egykori kisvárosok háromnegyedének (46 db) népességszáma ekkor még emelkedett, a differenciák azonban igen jelentősek: néhány százalékos értéktől a 356%-os (Orsova) népességszám-növekedésig terjedtek (2. táblázat);
- a dinamikus kisvárosok egyik csoportját azok képezték, amelyek folyók menti helyzetükből fakadóan ekkor még kiemelkedő kereskedelmi-közlekedési szerepkört töltek be (pl. Törökkanizsa, Csóka, Aracs, Perlasz, Orsova stb.);
- a dinamikus kisvárosok másik csoportját azok a vasúti csomópontok képezték, amelyek a Szeged–Temesvár–Orsova/Bazias fővasútvonal mentén elhelyezkedve (pl. Zombolya, Detta, Karánsebes, Orsova stb.) dinamizálták hinterlandjukat;
- három bányaváros népessége (pl. Stájerlakanina, Berzászkabánya, Nándorhegy stb.) az átlagot meghaladó mértékben emelkedett, de ugyanekkor kezdődött néhány „mélyrepülése” is (pl. Ruszabánya, Galadna, Csiklovabánya stb.);
- a közigazgatási szerepkör (járászékhely) csak néhány kisváros fejlődésében (pl. Újpecs, Facsád, Antalfalva, Karánsebes stb.) játszott fontosabb szerepet;
- a kisvárosok átlagos népességszám-növekedése szerény (17,3%), nem érte el a Bánság átlagos népességnövekedési értékét (17,62%), s e növekedési ütem alatt maradt a kisvárosok harmada (21 db), tizenöt kisváros népességszáma pedig csökkent (2. táblázat);
- a népesség utánpótlás hiánya miatt mindkét bolgárok által lakott kismezőváros (Óbesenyő, Vinga), valamint a bánsági németek által lakott kismezővárosok felének is (pl. Billéd, Csatád Temeshidegkút stb.) csökkent vagy stagnált a népességszáma.

1. táblázat. A Bánság nagy- és középvárosainak népessége és pozíciója a Kárpát-medencében (1910–2011)

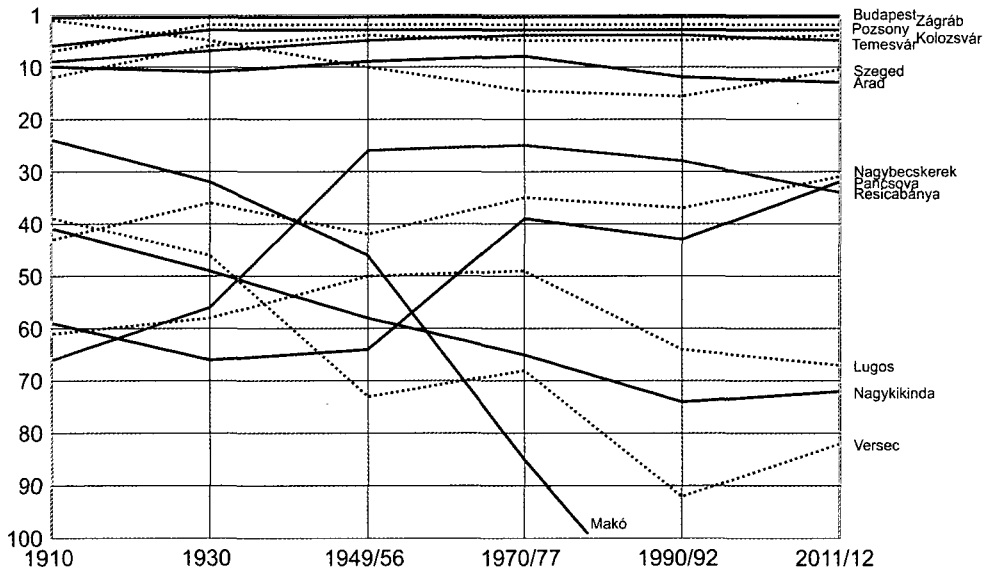
Table 1. The Bansag large and middle size cities' population number and their position in the Carpathian-basin (1910–2011)

Városok	1870	1910	Változás (1870– 1910)	1930/31	1953/56	1970/77	1991/92	2011	Változás 1910– 2011)
Temesvár	36 844 (10.)	72 555 (7.)	196,9	102 390 (7.)	142 257 (5.)	269 353 (4.)	334 115 (4.)	319 279 (5.)	440,1
Lugos	11 654 (73.)	19 818 (61.)	170,1	24 300 (58.)	31 634 (50.)	44 537 (49.)	49 742 (64.)	40 361 (67.)	203,7
Resicabánya	7 498 (134.)	17 368 (66.)	231,8	25 307 (56.)	47 305 (26.)	84 786 (25.)	96 918 (28.)	73 282 (34.)	421,5
Versec	21 095 (28.)	27 370 (39.)	129,7	29 411 (46.)	23 038 (73.)	34 256 (68.)	35 585 (92.)	36 040 (82.)	131,7
N.kikinda	18 834 (40.)	26 795 (41.)	142,3	28 400 (49.)	28 665 (58.)	37 576 (65.)	42 707 (74.)	38 065 (72.)	142,1
N.becskerek	19 666 (35.)	26 006 (43.)	132,2	32 831 (36.)	34 091 (42.)	59 630 (35.)	80 170 (37.)	76 511 (31.)	294,2
Pancsova	16 888 (46.)	20 201 (59.)	119,6	22 089 (66.)	26 423 (64.)	54 444 (39.)	71 668 (43.)	76 203 (32.)	377,2
Összesen	132 754	210 113	158,3	264 758	333 413	584 582	710 905	659 741	314,0

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

1. ábra. A Bánság nagy- és középvárosainak pozícióváltozása a Kárpát-medencében

Figure 1. The Bansag large and middle size cities' position changes in the Carpathian-basin

2. táblázat. A Bánság kisvárosainak népességszáma (1910–2001/02)

Table 2. The Banskag small size cities' population (1910–2001/2)

Városok	1870	1910	Változás 1870– 1910	1930/31	1953/56	Változás (1910– 1953/56)	1991/92	2001/02	Változás (1910– 2001/02)
Törökkanizsa	3 329	4 938	148,3	4 218	7 967	161,3	8 232	7 581	153,5
Csóka	3 405	4 239	124,5	3 733	4 342	102,4	5 244	4 707	111,0
N. szentmiklós	11 108	12 350	111,2	10 676	9 956	80,6	13 083	12 914	104,6
Perjámos	5 215	5 336	102,3	5 147	5 264	98,7	4 589	4 464	83,7
Óbesenyő	7 099	5 989	84,4	6 073	5 906	98,6	4 450	3 881	64,8
Mokrin	8 502	8 830	103,9	9 107	7 984	90,4	6 300	5 918	67,0
Melence	8 156	8 935	109,6	8 510	8 363	93,6	7 270	6 737	75,4
Billéd	4 331	3 946	91,1	3 791	4 254	107,8	3 485	3 515	89,1
Csatád	3 122	2 603	83,4	2 456	2 559	98,3	1 486	1 714	65,8
Zsombolya	7 981	10 882	136,3	10 873	11 281	103,7	11 830	11 136	102,3
Nagykomlós	5 715	4 089	71,5	4 389	3 095	75,7	3 230	3 351	82,0
Beodra+Karlova	9 364	10 177	108,7	9 787	9 356	91,9	7 309	6 763	66,5
Aracs	7 230	9 162	126,7	9 238					
Törökbecse	7 193	7 640	106,2	7 100	16 303	97,0	15 404	14 452	86,0
Párdány	4 012	3 208	80,0	2 711	2 638	82,2	1 403	1 155	36,0
Újpecs	1 885	2 435	129,2	2 344	2 999	123,2	2 944	2 988	122,7
Módos	4 272	4 746	111,1	4 141	4 569	96,3	3 544	2 982	62,8
Istvánföldsé	2 329	2 445	105,0	2 810	3 733	152,7	2 428	2 241	91,7
Perlasz	3 553	4 943	139,1	4 681	4 623	93,5	3 880	3 818	77,2
Antalfalva	3 160	4 963	157,1	5 334	6 674	134,5	7 426	6 764	136,3
Alibunár	3 583	4 496	125,5	3 973	3 811	84,8	3 738	3 431	76,3
Zichyfalva	2 937	2 846	96,9	3 281	3 096	108,8	4 380	4 270	150,0
Székesút	2 667	2 446	91,7	2 636	2 035	83,2	2 135	2 212	90,4
Új-arad	4 960	5 982	120,6	6 064			Közigazgatásilag Aradhoz csatolva		
Temeshidegkút	3 060	2 993	97,8	2 797	2 754	92,0	2 146	2 299	76,8
Lippa	7 008	7 854	112,1	10 064	6 000	76,4	8 829	7 920	100,8
Vinga	4 552	4 702	103,3	4 764	4 651	98,9	4 132	4 218	89,7
Temesgyarmat	5 125	5 259	102,6	5 184	4 604	87,5	4 228	4 405	83,8
Szentandrás	2 377	2 736	115,1	2 456	2 702	98,8	2 482	2 826	103,3
Temesrékas	3 630	4 314	118,8	4 210	4 284	99,3	5 085	4 955	114,9
Buziasfürdő	2 594	2 917	112,5	2 935	5 140	176,2	5 682	5 335	182,9
Csáková	4 369	4 399	100,7	3 744	3 685	83,8	2 949	2 752	62,6
Denta	3 063	3 487	113,8	2 979	2 525	72,4	2 182	2 253	64,6
Delta	2 745	4 197	152,9	4 056	4 983	118,7	6 489	5 786	137,9
Móriczföld	2 506	2 466	98,4	2 202	2 066	83,8	1 692	1 731	70,2
Temeskutas	2 038	2 042	100,2	1 829	2 024	99,1	1 338	1 267	62,0
Temesmóra	1 582	1 699	107,4	1 591	1 272	74,9	1 104	1 040	61,2
Fehértemplom	8 284	10 181	122,9	9 657	9 803	96,3	11 634	10 675	104,9
Temeskubin	4 536	7 342	160,8	8 077	9 766	133,0	13 669	14 250	202,9
Kápolnás	1 541	1 602	104,0	1 407	1 378	86,0	1 024	1 000	62,4
Marosberkes	1 608	1 489	92,6	1 491	1 268	85,2	752	729	49,0
Facsád	1 977	3 316	167,7	2 978	3 091	93,2	4 085	3 759	113,4
Galadna	739	752	101,8	725	595	79,1	477	382	50,8
Ruszkabánya	3 386	2 592	76,6	2 168	1 554	60,0	1 820	1 642	63,3
Nándorhegy	971	1 693	174,4	1 413	2 993	176,8	11 799	10 554	623,4
Boksánbánya	2 622	3 362	128,2	3 202	6 603	196,4	19 152	16 911	503,0
Dognácska	3 120	3 417	109,5	2 838	2 852	83,5	2 121	1 928	56,4
Oravicabánya	4 310	4 051	94,0	9 585	8 175	201,8	12 355	10 222	252,3
Csiklovabánya	2 206	2 001	90,7	1 418	810	40,5	713	636	31,8
Szászkabánya	2 728	1 883	69,0	1 461	619	32,9	787	587	31,2
Stájerlakanina	8 361	12 323	147,4	10 080	11 837	96,1	11 329	9 167	74,4
Újmoldova	1 203	3 426	284,8	3 982	3 582	104,6	4 030	3 492	101,9
Karánsebes	3 512	7 638	217,5	8 704	15 195	198,9	31 389	27 723	363,0
Szákul	2 039	1 351	66,3	1 231	1 271	94,1	951	932	69,0
Csukás	866	938	108,3	947	797	85,0	640	849	90,5
Teregova	2 661	3 535	132,8	3 764	3 845	108,8	3 464	3 065	86,7
Bozovics	3 149	4 240	134,6	3 644	3 252	76,7	2 668	2 408	56,8
Mehádia	2 069	2 497	120,7	2 162	2 024	81,1	2 834	2 345	93,9
Berzaskabánya	1 100	2 384	216,7	1 939	1 569	65,8	1 619	1 478	61,2
Orsova	1 555	5 538	356,1	8 159	7 750	139,9	16 009	12 965	234,1
Herkulesfürdő	-	509	-	377	1 656	325,3	5 698	5 396	1060,1
Összesen	234 200	274 751	117,3	273 293	279 823	101,8	333 147	306 876	111,8

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

7. A történelmi Magyarország régióit tekintve a Bánság etnikailag mindig vegyes összetételű volt, s az elmúlt száz évben e tekintetben is az új határok megvonása jelentette a legnagyobb változást. A Bánság városainak etnikai sokszínűsége 1910-ben is jól tükrözte a régió sajátosságait, melyek az alábbiak foglalhatók össze (3–4. táblázat):

- a modernizáció által átformált, funkciókban gazdag nagy- és középvárosok közül Nagybecskereken és Lugoson a magyarok voltak relatív többségben, a németek Temesváron, Versecen és Resicabányán, míg a szerbek Pancsován és Nagyikindán alkottak többséget. A románok, egyetlen nagy és középvárosban sem kerültek többségbe.
- a kisvárosok etnikai összetételét tekintve a magyarok és a szerbek csak négy-négy kisvárosban, a németek 28 kisvárosban, a románok 20 kisvárosban alkottak többséget. Óbesenyőn (5361 fő = 89,5%) és Vingán (2701 fő = 57,4%) a bolgárok, Antalfalván (4471 fő = 89%) a szlovákok éltek többségben.
- a nagyvárosoktól az egykori kisvárosokig egyaránt megfigyelhető, hogy a németek felülreprezentáltak, azaz 1910-ben a bánsági németek (378 545 fő) közel fele (182 910 fő = 48,3%) városokban élt, miközben az össznépesség 24,5%-át adták. A bánsági magyarok 43%-a városlakó volt, miközben a Bánság összlakosságának csak 15,3%-a volt magyar. A bánsági szerbek közül minden harmadik a vizsgált egykori városokban élt. A bánsági románok alulreprezentáltak voltak, azaz 1910-ben a bánsági románok (592 049 fő) közül a hét nagy és középvárosban mindössze 20 012 fő (9,5%) élt, de az egykori kisvárosokban is csak 61 968 fő (22,6%) miközben az össznépesség 37,4%-át adták. Mindez azt is jelentette, hogy a bánsági románoknak csak 13,8%-a élt városokban, azaz minden nyolcadik bánsági román anyanyelvű.

3. táblázat. A Bánság nagy- és középvárosainak népességszáma és etnikai összetétele (1910–2011)

Table 3. The Bansag large and middle size cities' population and ethnic composition (1910–2011)

Városok	1910					2001/02				
	Népesség	magyar	német	szerb	román	Népesség	magyar	német	szerb	román
Temesvár	72 555	39,4	43,6	4,8	10,4	317 651	7,9	2,2	2,0	85,2
Lugos	19 818	34,7	31,0	1,1	31,4	44 571	9,6	2,9	0,1	82,9
Resicabánya	17 368	15,6	54,3	0,9	21,9	79 869	3,7	3,2	0,0	88,9
Versec	27 370	14,2	49,5	31,4	3,2	36 623	4,9	0,2	77,5	4,7
N.kikinda	26 795	22,3	21,9	52,8	1,6	41 935	12,6	0,1	74,7	0,2
N.becskerek	26 006	35,2	26,2	34,4	1,3	79 773	14,5	0,2	70,9	0,8
Pancsova	20 201	16,7	37,0	43,1	3,8	77 087	4,3	0,2	79,1	1,0
Összesen	210 113	28,8	38,5	21,1	9,5	677 509	8,0	1,7	27,1	56,3

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

4. táblázat. A Bánság kisvárosainak népességszáma és etnikai összetétele (1910–2001/02)
Table 4. The Banskag small size cities' population and ethnic composition (1910–2001/2)

Városok	1910				2001/02					
	Népesség	magyar	német	szerb	román	Népesség	magyar	német	szerb	román
Szerb-Bánság										
Törökkanizsa	4938	64,2	1,3	33,7	0,2	7581	35,0	0,1	57,6	0,1
Csóka	4239	77,0	0,8	21,3	0,8	4707	57,4	0,1	32,7	0,0
Mokrin	8830	9,2	14,0	74,7	1,0	5918	4,9	0,2	83,5	0,1
Melence	8935	2,7	1,6	95,3	0,3	6737	1,0	0,0	93,4	0,1
Beodra+Karlova	10177	18,4	6,2	74,7	0,3	6763	14,6	0,1	76,1	0,0
Aracs	9162	25,1	0,6	73,7	0,3	14452	26,6	0,0	61,4	1,0
Törökbecse	7640	69,2	2,2	27,4	0,2					
Párdány	3208	7,6	58,4	32,8	0,1	1155	3,7	0,2	88,7	0,1
Módos	4746	18,5	40,9	29,0	1,3	2982	8,4	0,2	71,3	0,3
Istvánföldre	2445	2,9	95,5	0,0	0,9	2241	0,5	0,0	91,8	0,2
Perlasz	4943	6,4	15,7	65,1	0,3	3818	1,6	0,1	87,3	0,1
Antalfalva	4963	6,6	2,1	0,5	0,4	6764	0,5	0,0	8,2	0,3
Alibunár	4496	5,9	7,5	25,9	60,4	3431	1,8	0,2	59,8	28,0
Zichyfalva	2846	10,0	86,6	0,5	0,9	4270	5,7	0,2	59,5	1,7
Temeskutas	2042	4,1	94,2	0,4	0,5	1267	3,5	0,2	66,2	2,4
Fehértemplom	10181	11,9	59,5	19,6	17,7	10675	1,7	0,3	77,0	1,8
Temeskubin	7322	9,7	36,2	30,0	23,6	14250	5,5	0,2	80,8	2,9
Sz-B. összesen	101113	21,1	22,5	44,7	6,6	97011	12,6	0,1	67,4	1,9
Román-Bánság										
N.szentmiklós	12350	17,5	39,1	9,2	32,6	12914	9,4	3,2	3,6	76,8
Perjámos	5336	9,1	80,8	1,8	5,4	4464	2,7	3,6	0,8	87,7
Óbesenyő	5989	5,6	1,8	0,2	1,5	3881	2,4	0,6	0,3	16,8
Székesút	2446	3,6	12,1	0,2	79,7	2212	4,8	0,9	0,5	85,9
Új-grad	5982	11,8	84,5	0,2	3,7	Közigazgatásilag Aradhoz csatolva				
Bílléd	3946	4,0	91,4	0,2	2,7	3515	4,7	3,5	0,0	86,1
Csatád	2603	2,4	95,1	0,3	0,7	1714	1,7	5,2	0,0	90,7
Zsombolya	10882	20,8	74,3	2,3	1,0	11136	14,8	4,6	0,5	72,4
Nagykomlós	4089	3,3	27,7	7,2	75,9	3351	0,7	1,9	0,4	70,5
Temeshidegkút	2993	3,0	88,8	0,0	8,4	2299	1,0	0,9	0,0	96,0
Lippa	7854	24,9	30,6	0,6	42,4	7920	4,2	2,3	0,1	91,7
Vinga	4702	17,5	11,3	0,4	12,5	4218	12,6	0,7	0,1	62,4
Temesgyarmat	5259	3,0	90,9	0,0	6,0	4405	1,5	0,5	0,0	97,1
Szentandrás	2736	3,9	79,5	0,3	16,3	2826	2,5	2,3	0,3	93,7
Temesrékas	4314	28,7	42,5	0,5	5,0	4955	16,2	2,0	2,0	74,1
Buziasfürdő	2917	31,3	35,8	0,8	30,9	5335	5,0	3,3	0,2	86,1
Újpecs	2435	4,1	91,2	2,5	2,5	2988	3,1	1,7	5,8	87,6
Csákova	4399	14,9	50,8	10,8	21,4	2752	13,8	4,5	3,1	72,6
Denta	3487	11,8	19,0	22,3	36,1	2253	6,8	0,9	7,5	73,6
Delta	4197	21,4	66,8	3,2	8,0	5786	18,3	6,2	4,9	64,3
Móriczföld	2466	10,2	88,6	0,0	0,7	1731	2,1	3,8	0,3	93,5
Temesmóra	1699	3,1	94,8	1,0	0,8	1040	1,9	2,8	1,1	93,0
Kápolnás	1602	3,4	1,1	0,0	92,1	1000	0,6	0,2	0,0	84,3
Marosberkes	1489	4,4	0,6	0,1	95,2	729	0,5	0,0	0,0	88,2
Facsád	3316	44,1	11,3	0,3	44,2	3759	8,6	1,5	0,0	89,2
Galadna	752	0,9	0,3	0,1	98,7	382	0,0	0,0	0,0	100,0
Ruszkabánya	2592	9,1	32,1	0,2	51,3	1642	1,1	3,2	0,0	94,5
Nándorhegy	1693	8,6	54,8	0,1	24,7	10554	4,5	4,4	0,1	89,6
Boksánbánya	3362	14,4	23,3	2,3	58,6	16911	3,5	2,6	0,4	88,9
Dognácska	3417	1,5	30,2	0,3	67,9	1928	0,4	6,8	0,1	90,8
Oravicabánya	4051	12,7	51,4	2,2	32,9	10222	1,4	2,0	0,8	93,2
Csiklovabánya	2001	0,7	5,0	0,3	93,8	636	0,2	1,3	0,2	97,8
Szászkabánya	1883	5,3	22,3	0,4	71,2	587	1,4	1,4	0,2	95,2
Stájerlakanina	12323	5,7	71,7	0,5	10,4	9167	2,2	8,3	0,2	87,2
Újmoldova	3426	2,7	8,6	1,2	85,6	3492	0,6	0,3	0,8	94,9
Kjáransebes	7638	18,5	31,7	0,9	51,3	27723	1,1	1,8	0,1	92,5
Szákul	1351	13,2	9,3	0,3	77,3	932	0,6	1,2	0,0	98,0
Csukás	938	1,5	96,7	0,1	0,7	849	0,0	1,9	0,0	12,2
Teregova	3535	3,8	3,4	0,0	91,8	3065	0,1	0,1	0,0	98,5
Bozovics	4240	4,9	7,8	0,4	78,4	2408	0,5	0,5	0,0	94,2
Mehádia	2497	5,3	8,2	1,2	82,9	2345	0,4	0,5	0,0	99,0
Berzászka	2384	7,3	9,3	1,5	71,1	1478	0,5	0,0	0,8	88,5
Orsova	5538	33,8	36,4	4,7	24,6	12965	0,7	1,2	0,8	94,4
Herkulesfürdő	509	39,3	22,8	2,9	33,0	5396	0,9	0,5	0,1	96,7
R-B. összesen	173618	12,8	45,6	2,4	31,9	209865	4,5	2,6	0,9	85,4
Összesen	274731	15,9	37,1	17,9	22,6	306876	7,1	1,8	21,9	59,0

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

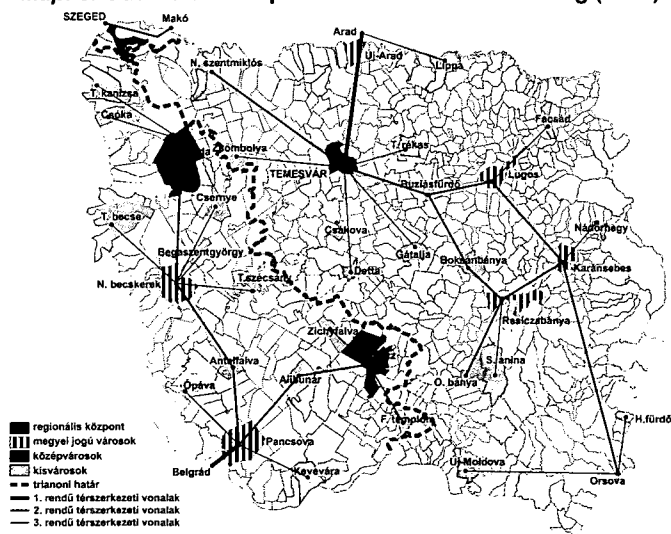
III. A Bánság városainak demográfiai és térszerkezeti sajátosságai (1920–2011)

A Bánság településhálózata és térszerkezete az adott természetföldrajzi környezet bázisán, a hosszú távú történeti folyamatok, társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés, a változó társadalmi és területi munkamegosztás talán legsajátosabb lenyomata és szintézise, egyben a további fejlődés és fejlesztés egyik legmerekvebb kerete és általános feltételrendszere. A településhálózat csúcsát képviselő nagyvárosok, mint az új kihívások elsőszámú célpontjai gyorsabban reagáltak a változásokra, a politikai hatalom a városhálózat egyes struktúraelemeit (pl. települések jogállása, közigazgatási beosztás stb.) rövid idő alatt újrarendezte, s a kapcsolatrendszeret is átalakította. A Trianon óta eltelt közel száz év alatt ez motiválta mind a szerb, mind a román politikai-társadalmi és gazdasági törekvéseket. A rövid 20. században nagyobb kihívásokkal (pl. erőszakos kitelepítések, iparosítás, migráció stb.) kellett a településeknek szembe nézniük, mint a korábbi évszázadokban összességében. Az országhatár és a megyehatárok ekkor sem voltak nyitottak és átjárhatók a társadalmi-gazdasági kapcsolatok tekintetében.

1. A Bánság településhálózatát tekintve 1920-ban Romániához került 611 település, melyből egy törvényhatósági jogú és két rendezett tanácsú város, míg a Szerb–Horvát–Szlovén királysághoz 181 település, melyből kettő törvényhatósági jogú és három rendezett tanácsú város volt. Az elmúlt évszázadban csak részben pótolták a hiányokat, a Bánság egész területén 2014-ben harminckét városi jogállású település volt (ezek neveit a 3. és 4. táblázatban félkövér betűkiemeléssel jeleztem). A városok hierarchikus besorolása is jelzi, hogy a kiterjedt városhiányos régiók és a deformálódott térszerkezet napjainkig fennmaradt (3. térkép), mindazok ellenére, hogy Szerb-Bánságot napjainkban öt közúti és két vasúti Tisza-híd kapcsolja a Bácskához és két közúti Duna-híd Szerbiához. Román-Bánság kapcsolatrendszere azonban mind Erdély, mind a regáti területek felé gyenge. Hiányzik a megyei jogú városok alatti hierarchiai szint (középváros), kisvárosainak hinterlandjai fejletlenek, csökkenő népességszámmal. A települések nagyság szerinti tagoltságának torzulásait mutatja, hogy mindössze Boksánbánya, Orsova, Nagyszentmiklós, Zombolya, Nándorhegy, Oravicabánya, valamint Fehértemplom, Temeskubin és Törökbecse alkotja a 10 és 20 ezer fő közötti népességű települések csoportját.

3. térkép. A Bánság városhálózata és térszerkezeti kapcsolatrendszere (2011)

Map. 3. Outline of the spatial structure of the Bánság (2011)

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

2. A Bánság városainak népességszám szerinti vizsgálata makro- és mikroregionális viszonylatban is szignifikáns különbségeket eredményezett (1–2. táblázat). A népesség számbeli, etnikai-vallási és nyelvi összetétele is megváltozott. Az időbeli differenciáltság mellett az országokhoz való tartozás szerint is eltérő népességváltozási tendenciák mutathatók ki.

2.1. Szerb-Bánságban az 1910–2001 közötti népességszám-változások egyszerű adatai mögött olyan etnikai-nyelvi összetételt jelentő módosulások is bekövetkeztek (pl. szerb telepés falvak létesítése, a német nemzetiség szinte teljes likvidálása 1945 után, magyarok tömeges elmenekülése stb.), amelyek egyértelműen mutatják, hogy a demográfiai folyamatokat a különböző irányú és motivációjú, gyakran erőszakos migrációs folyamatok határozták meg. A városi népességnövekedés 90%-át a négy legnépesebb város (1. táblázat) adta, míg a fennmaradó értéket azok a kisvárosok (pl. Antalfalva, Temeskubin, Törökkanizsa stb.), melyek kedvezőbb közlekedés-földrajzi helyzetük, igazgatási, szervezési szerepük, tradicionális városi funkcióik és iparosításuk eredményeként kiemelkedtek e régióból. A mezővárosi tradíciókkal rendelkező települések egy csoportjában (pl. Mokrin, Módos, Párdány stb.) és a falvakban viszont visszafordíthatatlanul megbomlott a demográfiai egyensúly. Jellemzővé vált a népességcsökkenés és az előregedés. A természetes fogyás mértéke minden előzetes várakozást felülmúlt. A trianoni államhatártól számított 30–50 km-es zónába telepített délszlávoknak köszönhetően Csóka kivételével valamennyi város szerb többségű lett (3–4. táblázat) és teljesen új telepés falvakat is létrehozva (pl. Aleksandrovo, Vojvoda Stepa, Banatsko Karadjordevó stb.) a szerb etnikai tér kiterjedése dominánssá vált. A szerb gyarapodás egy része Belgrád növekedésével magyarázható, melynek hinterlandja egyre jobban kiterjedt a Dél-Bánságra, magához kapcsolta a Duna bal parti szerb településeket, mintegy elővárosává, agglomerációs térségévé téve (pl. Pancsova, Visnjica, Borca), melyek dinamikus népességgyarapodást értek el. A városokban a magyarság 2001-ben már csak 8–10 százalékkal volt jelen. 1910-ben a bánsági magyarok alkották a későbbi szerb-bánsági városok népességének 20–25 százalékát, úgy hogy négy városban abszolút vagy relatív többséget alkottak. A 2001. évi népszámlálási adatok szerint arányuk kilencven év alatt a jelenlegi városi népességnek kevesebb, mint nyolcadára esett vissza. Ma már csak egy olyan városa van (Csóka 2703 fő = 57,4%) az egész Bánságnak, ahol 50% feletti a magyarok aránya. Ugyanakkor a 20. században a szerb nagyvárosi népesség az 1910. évi adatokhoz képest négyszer nagyobb: a nagyvárosi összlakosság 70–80 százalékát alkotják, miközben a Bánság egészén belül a szerb népesség száma megduplázódott a vizsgált időszakban. A 2001. évi népszámlálás szerint Szerb-Bánság hat-százézer lakójából a szerbek az összlakosságának már több mint hetvenkét százalékát (435 685 fő) alkotják. A városok zömében a természetes fogyás differenciáltan jelentkezett. Versec a dél-bánsági régió legnépesebb városa, fejlődése azonban elmaradt Nagybecskerek, de még Nagyikinda mögött is, amellyel határmenti fekvése is közel azonos. Versec esetében egyértelműen a halmozottan hátrányos helyzetű depresszióval sújtott hinterland gátolja, fékezi a fejlődést, a fellendülést, amit kedvezőtlen közlekedés-földrajzi helyzete csak fokoz. A tradicionális kisvárosok (pl. Módos, Mokrin, Melence, Párdány stb.) pedig csak árnyékuk egykori önmaguknak és nem képeznek jelentős vonzó tényezőt, e települések képtelenek szűkebb környezetük számára elemi centrumokká válni, népességmaximumuk (4. térkép) is a dualizmus korában volt.

2.2. Az egész kelet-közép-európai régió etnikai homogenizálódását jól illusztrálják a Román-Bánságban és az itteni városokban a 20. század folyamán lezajlott folyamatok. Román-Bánságban a dinamikus növekedést mutató települések közül Temesvár népességgyarapodása (72 555 főről 317 651 főre) számszerűen (245 096 fő) Herkulesfürdő gyarapodása pedig százalékosan (509 főről 5396 főre, azaz 1060,1%) a legmagasabb érték. A nagy-

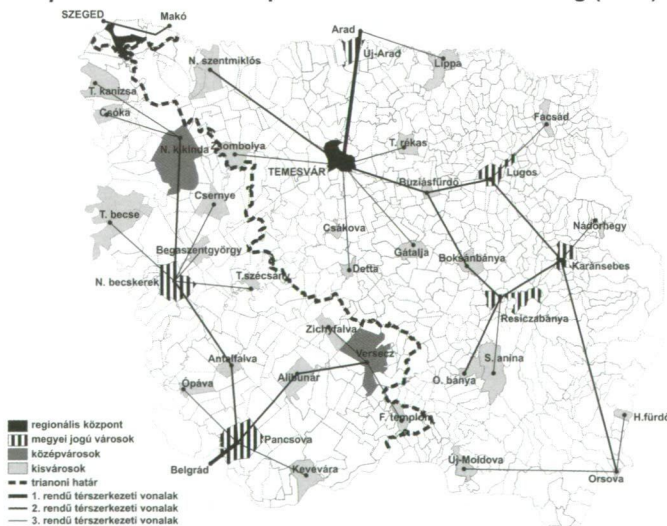
III. A Bánság városainak demográfiai és térszerkezeti sajátosságai (1920–2011)

A Bánság településhálózata és térszerkezete az adott természetföldrajzi környezet bázisán, a hosszú távú történeti folyamatok, társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés, a változó társadalmi és területi munkamegosztás talán legsajátosabb lenyomata és szintézise, egyben a további fejlődés és fejlesztés egyik legmerevebb kerete és általános feltételrendszere. A településhálózat csúcspontját képviselő nagyvárosok, mint az új kihívások elsőszámú célpontjai gyorsabban reagáltak a változásokra, a politikai hatalom a városhálózat egyes struktúraelemeit (pl. települések jogállása, közigazgatási beosztás stb.) rövid idő alatt újrendezte, s a kapcsolatrendszereket is átalakította. A Trianon óta eltelt száz év alatt ez motiválta mind a szerb, mind a román politikai-társadalmi és gazdasági törekvéseket. A rövid 20. században nagyobb kihívásokkal (pl. erőszakos kitelepítések, iparosítás, migráció stb.) kellett a településeknek szembe nézniük, mint a korábbi évszázadokban összességében. Az országhatár és a megyehatárok ekkor sem voltak nyitottak és átjárhatóak a társadalmi-gazdasági kapcsolatok tekintetében.

1. A Bánság településhálózatát tekintve 1920-ban Romániához került 611 település, melyből egy törvényhatósági jogú és két rendezett tanácsú város, míg a Szerb–Horvát–Szlovén királysághoz 181 település, melyből kettő törvényhatósági jogú és három rendezett tanácsú város volt. Az elmúlt évszázadban csak részben pótolták a hiányokat, a Bánság egész területén 2014-ben harminckét városi jogállású település volt (ezek neveit a 3. és 4. táblázatban félkövér betűkiemeléssel jeleztem). A városok hierarchikus besorolása is jelzi, hogy a kiterjedt városhiányos régiók és a deformálódott térszerkezet napjainkig fennmaradt (*3. térkép*), mindazok ellenére, hogy Szerb-Bánságot napjainkban öt közúti és két vasúti Tisza-híd kapcsolja a Bácskához és két közúti Duna-híd Szerbiához. Román-Bánság kapcsolatrendszere azonban mind Erdély, mind a regáti területek felé gyenge. Hiányzik a megyei jogú városok alatti hierarchiai szint (középváros), kisvárosainak hinterlandjai fejletlenek, csökkenő népességszámmal. A települések nagyság szerinti tagoltságának torzulásait mutatja, hogy mindössze Boksánbánya, Orsova, Nagyszentmiklós, Zsombolya, Nándorhegy, Oravicabánya, valamint Fehértemplom, Temeskubin és Törökbecse alkotja a 10 és 20 ezer fő közötti népességű települések csoportját.

3. térkép. A Bánság városhálózata és térszerkezeti kapcsolatrendszere (2011)

Map. 3. Outline of the spatial structure of the Bánság (2011)

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

A bánási magyarság szétszórtsága fokozódott, mindazok ellenére, hogy a hét legnépesebb bánási városban élt a bánási magyarok 37,5%-a (53 561 fő), mindössze 5–15%-át adva az adott város népességének. A szakirodalomban az urbánus magyar népesség fogyásának okaival kapcsolatosan alapvetően egyetértés alakult ki. A kül- és belpolitikai döntések, háborús konfliktusok, békeszerződések nyomán lezajlott migrációs hullámok, a természetes népszaporulat egyre alacsonyabb szintje az államhatárok mentén funkciójukat veszítő korábbi központok háttérbe szorulását, az etnikai hátországukat, kulturális, gazdasági, politikai kapcsolatrendszerüket elvesztő egykori alközpontok helyzetének átértékelődését.

A tradicionális bányavárosok (pl. Stájerlakanina, Dognácska, Szászkabánya stb.) válságtünetei egyértelműek, de nem kivétel ez alól Nagyszentmiklós, Zsombolya és Oravica, sőt bizonyos értelemben Karánsebes sem. A legnagyobb etnikai tévesztést (megsemmisülést) a németek szenvedték el a vizsgált régióban. A falvak német lakossága is gyorsan csökkent, nem véletlen, hogy az egész Bánáság területén 21 937 német anyanyelvű maradt (1,3%), amelyből 7142 fő Temesváron élt. Az 1950–90 közötti négy évtized során a németek folyamatos tévesztésével párhuzamosan egy újabb kolonizáció bontakozott ki, immáron az elhagyott sváb házakba költöző román, cigány és magyar lakosok révén. A romániai és jugoszláviai Bánáság határövezetei egyúttal a térség roma népcsoportjainak regionális felerősödő jelenlétét is jól példázzák. A Zsombolya és Nagyszentmiklós közötti kistérségben, a Maros-völgyben települések egész sorában a cigányság már meghaladta a 25, helyenként az 50 százalékos részarányt.⁷

Összegzés

A három részre szakított Bánáság eltérő közigazgatási-társadalmi, valamint politikai-gazdasági változásai visszahatottak a társadalmi-gazdasági folyamatokra, megváltoztatva a területi fejlődés várható törvényszerűségeit, melynek eredményeként halmozottan hátrányos helyzetű települések és mikrorégiók mozaikjai helyezkednek el az államhatárok és a gyakran változó közigazgatási határok mentén. A határváltozásokkal, az utódállamok társadalom átalakító törekvéseivel összefüggő belsőmigrációs hullámok, valamint az asszimilációs folyamatok jelentősen hozzájárultak a korábbi soknemzetiségű bánási városok nemzetiségi homogenizálódásához, a kisebbségi etnikai közösségek folyamatos tévesztéséhez. A határ menti területek is homogenizálódtak, így mindössze három eltérő kultúra, nyelv és vallás találkozási övezetévé degradálódtak, amely mindenképpen visszalépést jelent a 20. század első évtizedeihez képest. A találkozás, a keveredés és az együttélés mindenképpen segíthette volna az egymás mellett élő népek gazdagodását, azonban a fentiekben vázolt folyamatok, a zárt határokkal felerősödve mindezt gyakorlatilag lehetetlenné tették, mely eddig az elkülönülést jelentette az itt élők számára. A kutatások bebizonyították, hogy e halmozottan hátrányos helyzetű régió és városai ellentmondásokkal terheltlen léptek át a 21. század küszöbén. Az utóbbi fél évszázad alatt a Bánáság nagyvárosaiból kikopott a német és a magyar nyelv – a többnyelvűség csak a nagyobb városokra volt jellemző Trianon előtt is –, hogy a többi etnikai csoportot ne is említsük. Ennek eredményeként mind a mai napig folyamatos a nemzetiségek visszaszorulása a Bánáság városainak túlnyomó többségében.

JEGYZETEK

1. Közép-Európa és a Kárpát-medence városainak XIX. századi fejlődéséről, fejlettségéről és európai megítéléséről a 20. században élénk vita alakult ki hazai geográfusaink és történészeink körében, melynek könyvtáryi szakirodalmából ismert, hogy két egymással ellentétes nézőpont kristályosodott ki. A régió megkésett és elmaradott urbanizációját hangsúlyozta többek között Gy-

- mesi Sándor (1975), Vofkori László (1994), Erdei Ferenc (1975), Kubinyi András (2001), Bácskai Vera (1984).
2. Az elmúlt évtizedek kutatási eredményeit összegző geográfusok és történészek megerősítették azt a korábbi álláspontot, hogy városaink sajátos fejlődési utat bejárva álltak élére a hazai polgárosodásnak és a tőkés gazdaság kialakulásának, melyből mezővárosaink sem zárhatók ki. E tényre mások mellett Beluszky Pál (1999), Kovách Géza (1998), Tóth J. (1988, 2010) és Gulyás László (2005), Gulyás László (2009); Gulyás László (2013) a történelmi Magyarország egy-egy régiójára vagy éppen a Bánságra fókuszáló összegző könyveikben is felhívták a figyelmet, hangsúlyozva, hogy urbanizáltsági fokunk korábbi megítélése mind mennyiségi, mind minőségi paraméterek alapján pozitív revízióra szorul.
 3. Bácskai V.–Nagy L. (1984): Piackörzetek, piacközpontok és városok...
 4. Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza (1718–1918).
 5. Csüllög G. (2000): A középkori Magyarország térszerkezete.
 6. Kókai S. (2010): i. m.
 7. Kicošev, S. (1997): Changes of Ethnic and Confessiononal Structure... továbbá Cretan, R. (1997): Ethno-Geographical Aspects of Romanian Banat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bácskai V.–Nagy L. (1984): Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban, Budapest.
- Beluszky P. (1999): Magyarország településföldrajza. Dialóg-Campus Kiadó, Bp.–Pécs. p. 584.
- Csüllög G. (2000): A középkori Magyarország térszerkezete. Földrajzi Közlemények 1–4. szám. pp. 100–130.
- Cretan, R. (1997): Ethno-Geographical Aspects of Romanian Banat. In: Ramelič, Jovan (szerk.) Geographic Monographs of European Regions Banat. NoviSad–Timisoara–Szeged. pp. 131–147.
- Erdei F. (1975): A magyar város. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 246. p.
- Gulyás L. (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. p. 233.
- Gulyás L. (2009): Regionális folyamatok a 19. században. In: Gulyás László (szerk.) (2009): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATEPress Szegedi Egyetemi Kiadó. 93–99. old.
- Gulyás L. (2012): Küzdelem a Kárpát-medencéért, Regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon 1690–1914. Kárpátia Stúdió. Budapest. 283. p.
- Gyimesi S. (1975): Városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában.
- Kicošev, S. (1997): Changes of Ethnic and Confessiononal Structure of the Population of Yugoslav Banat During 20th Century. In: Ramelič, Jovan (szerk.) Geographic Monographs of European Regions Banat. Novi Sad–Timisoara–Szeged, pp. 123–130.
- Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza (1718–1918). Nyíregyháza. p. 421.
- Kovách G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848). In: Blazovich L. (szerk.) Dél-alföldi évszázadok 11. Szeged, p. 435.
- Kubinyi A. (2001): Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. In: Dél-alföldi évszázadok 14. kötet. Szeged.
- Népszámlálási digitális adattár. (www.ksh.hu/neda)
- Sebők L. (2001): Trianon hatása a jugoszláviai magyar kisebbség demográfiai alakulására. In: Történeti demográfiai évkönyv, Budapest: KSH. Népszégtudományi Kutatóintézet.
- Szalkay G. (1846): Ipari címár. Pest. 1846. p. 408.
- Tóth J. (1988): Urbanizáció az Alföldön. Budapest. Akadémiai Kiadó. p. 200.
- Tóth J. (2010): A magyar városodás néhány időbeli és regionális sajátossága. In: Moholi Károly emlékkötet, Szeged. pp. 185–197.
- Vofkori L. (1994): Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Nyíregyháza, p. 411.